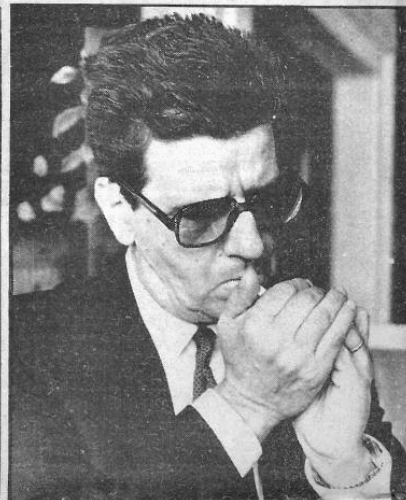

PORIJEKLO (POLITIČKE)

INTERVJU:

DR IVO PAIĆ,
filozof

BATINE

»Osobno ne spadam u eksponirane intelektualce. Odavno mi je jasno: ma što kazao, lako može biti upotrijebljeno protiv mene. Jer mi ne živimo u argumentacijskoj zajednici, već preživljavamo u prilikama koje omogućuju da prijetnja batinom i batina sama stoje kao vrhovni i vrhu prirodni argument balkanske krčme.«

Dr. Ivo Paić: Znanstvenici u ovojnici ideologije

Čemu razgovor — pretpitanje je svakog razgovora, osobito s filozofom kakav je dr Ivo Paić, Spilčanin, građanin Beograda, a redovni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu čija knjiga »Proizvodnja ideologije« napisana prije pet godina jest aktualna abeceda za tumačenje suvremene prakse jugoslavenskih političkih orijentacija, uputa »pučkoj svijesti« o tome kako da se izdigne do »samosvijesti čovjeka kao bica«.

— Ako želite da ja definiram to — čemu, onda sam za razgovor kao pledoaje da razgovor postane normalan način našega suživljenja i brana totalizacijama i prijetećem muku nad ovom zemljom čiji su ljudi zavrjeli doli bolji život od današnjega.

— Kako kao filozof gledate na aktualnu YU-situaciju?

— Po meni, teče struja raznovrsnih priča, fantastična živost kakvu nikad nismo imali. Pripovijedaju ih političari, znanstvenici, kvazi i bivši znanstvenici, disidenti, uvjereni disidenti, glavari, poglavari, baštiniči, čuvari povijesne predaje, poete, poetese, operetne dive koje se dive nekome ili nečemu. Sve te priče prizivaju čovjeka da u njih vjeruje, najčešće i da postane sljedbenikom neke ideologije implicirane pričom. Čovjek je u dvojbi kojoj se priči prikloniti

— Kakav mu je izbor?

— Prva orijentacija shvaća čovjeka kao materijal za obradu, za upisivanje u zaplet priče, očekujući njegov obol njezinu rasplesu i točka je to iza koje se obećava »carstvo zemaljsko«. Neki, pak, misle da je to struja koja danonocno vodi velikom prasku iza koje ga slijedi muk. Druga je pozicija čovjekova da ga se shvati subjektom i da on sebe razumije neponovljivom osobom, kojoj je neprimjereno da bude čestica bilo koje mase. No, budući da je sve, nadajmo se samo za sada, protiv takvoga položaja čovjeka, njemu je i najteže. Kako nema uvjeta oživljavanja njegove samorefleksije, tu se on utječe nekoj »po sebi« razumljivoj priči, opredjeljuje se za nešto u čemu najčešće stoji zahtjev da bude protiv nekoga ili nečega.

— Kako prozreti bit priča koje žele vodeću legitimaciju?

— Budući da optičke priče nose u sebi naboj oslobađanja volje i moći, te zaposedanja — po mogućnosti cjelino prostora govora — pitanje je možemo li se izboriti za duhovnu poziciju koja bi prizive na prihvaćanje i odbijanja učinila providnim. Naime, mi ne živimo povijesno, što će reći na razini suvremenih zahtjeva i bitnih tendencija kretanja smjera vremena. Mi živimo historijski, što znači u okviru onoga što je za suvremeni svijet bilo pa prošlo. Zato i dalje svoju budućnost moramo odmjeravati prema dosezima drugih, ali i naći sebe među drugima koji se ne kreću s očima na potiljku.

Intervencije umom

— Što nas to sputava u brzem koraćanju s vremenom?

— Moderno doba živi u znaku subjektivne slobode, racionalnog argumentiranja — oslobađanja komunikativnoga uma, čemu je strano naše samoljubivo prizivanje mit-skih formula života, u biti starih i obnovljenih totalitarno-staljinističkih i protiv osobe usmjerenih formula. Istodobno, prepreka su i naši zavijači vidokruzi kojima mnogi prkose tamo nekima navodno puko-formalnim demokratskim procesima u svijetu.

— Vaše kolege znanstvenici sve više sudjeluju u politici, bilo direktno ili posredno. Recimo: dr Radoš Smiljković i dr Vladimir Štambuk u Srbiji, dr Nenad Kecmanović u Bosni i Hercegovini, dr Dragoje Zarković u Vojvodini, a dr Zdravko Tomac i dr Ciril Ribičić poznati u Hrvatskoj i Sloveniji. Kako tumačite tu pojavu?

— Znanost raspaluje teoretskim i metodološkim »oružjem« za rastvaranje rečenih priča. Istodobno, točno je da se u sve-

Moć jezika

Objelodanilo se, ne baš svima, da jezik nije nešto bezazleno, da nije puka nadgradnja i na rubu života. Jezik je očitova svoju moć u sveopćoj povici »držite lopova«. Riječ vas može umisliti i može vas diti do neslućenih visina pod pretpostavkom da (niste kazali onu »pravu«. A što je prava riječ to, oporosti, ne odlučujete vi, nego je već odlučeno u okvirima ideologije kojoj pripadate i koja djeluje poput živca: sve ili ništa, ili pripadate ili ne pripadate, ima vas ili vas nema! Treće ne postoji...

općoj politizaciji mnogi znanstvenici javljaju kao sudionici proizvodnje i mitске ideologije u nas. Jedni se prepuštaju toku stvari u sklopu neke ideološke priče i postaju njezini prilježni konstruktori, a titula daje legitimaciju mnogo čemu što se u tim pričama ne bi održalo pred nesmiljenim hladnim radom znanosti. Takve eksponirane znanstvenike koji žive u ovojnici ideologije rado bih nazvao ideologičarima, ljudima koji se koriste logikom da bi argumentirali u prilog idejama što su za suvremeni doh daleka prošlost. Ipak, treba im priznati sposobnost instrumentalne upotrebe znanja. Oni, međutim, nisu dosegli onu nisku točku do koje su dospjele druge, još prilježnije »sluge naroda« što pripovijedaju priče pozivajući se na znanost, svim činjenicama usprkos! No, nije malo ni onih koji, vjerujući u znanje i vodeni dubokim humanim uvjerenjima, ulaze u političko polje i nastoje umom intervenirati u svakovrsne ludosti u koje smo zapali.

— Kakva je sudbina takvih?

— Oni što lakovjerno vlastite zahtjeve za istinitošću i iskrenošću pripisuju i drugim sudionicima političkog procesa postaju donkiohtski nedjelotvorni. Njihovi nagovori rezultiraju odgovorima koji ih prokazuju pred licem prosječne, dnevne manipulirane svijesti kao ljude koji proizvode, a ne koji otiskuju probleme. Takav je, čini se, od Sokrata do danas usud intelektualaca koji postoje o staju lakovjerno i ponosni što su takvi.

— Vaša iskustva?

— Osobno ne spadam u eksponirane intelektualce. Odavno mi je jasno: ma što kazao, lako može biti upotrijebljeno protiv mene. Jer mi ne živimo u argumentacijskoj zajednici, već preživljavamo u prilikama koje omogućuju da prijetnja batinom i batina sama stoje kao vrhovni i vrhu prirodni argument balkanske krčme. Mislim da humanistička znanost nema izgleda da direktno sud-

jeluje u izlasku iz ovoga tunela, već samo posredno, da na svakoj točki života u kojoj treba kazati, jednostavno kaže: car je gol! Inače, u bezopasnom Dnevniku u »Danasu« podastro sam vlastiti strah koji me prožimlje i od izvršnih sekretara, napisano »izvršni sec.«. Dakle, strah od jedne volje o kojoj ljudi naknadno doznavaju, što je tako upravo djelovanjem sekretara kao takvoga. Radi toga i tvrdnje o nekolicini do jučer »stvaralačkih marksista« koji su hitro skinuli tanki univerzalistički svlak — i iz kojih je provalila njihova u najmanju ruku nacionalistička potiskivana jezgra — nije mi uručio već napisani poziv za jedan filozofski skup tamo gdje živim.

Ideološki ratovi

— Ideološko-političke ratove, na žalost, i te kako vode i novinari. Kako je, po vama, do toga došlo?

— Novinstvo je pogon u kome rade ljudi. Odgovor na pitanje tko vodi pogon može se očitati po njegovim rezultatima: tekstovima, tonu, sili. Sudeći po tome, većina novinstva radi u ritmu posebno profiliranih, poglavito republičkih pogona. Stvorena su ideološka polja, mahom teritorijalno i narodnosno učvršćena s obrambenim ili ekspanzivnim mehanizmima. Argumentira se uglavnom protiv drugih, neupitno spram vlastitog polju. No, unatoč svim razlikama, važna je razina argumentacije, u čemu postoje velike razlike.

— Možete li ih objasniti?

— Pa, ako se novinar kreće u granicama ideološke priče mitskoga sižea i ako govori u ime onih koji žive u ljusci mita, on ne argumentira, jer mit naprosto kazuje i ništa ne dokazuje. Ali, kako mitska svijest sebe ne shvaća kao mitsku, znači ne reflektira o sebi, ona nije dijalog s drugom mišlju. Taj privid dijaloga jest ono najteže u ovoj situaciji. Nema razgovora. Taj jaz može se premostiti budjenjem refleksije ili propitivanjem vlastitih pretpostavki. Ali, ideologija se pobrinula i podigla visoke, teško probojne ograde među ljudima zatvarajući ih u rezerve duha koji razlog svoga jednoglasja imaju dok je djelotvorno ukazivanje na one druge, koji su nešto prijeteće i na koje jež treba usmjeriti sve bodlje. No, novinstvo priča i priče koje ne mogu dobiti nikada konačan, čvrst oblik, jer su im temelji na pjeskovitom tlu potrebe za stalnim konstituiranjem i rekonstituiranjem ciljeva u praksi suodnošnja ljudi koji se ne upravljaju prema velikim mitskim, crkveno-ortodoksijskim-staljinističkim i drugim masivnim pričama. Tko želi

suvremeno živjeti, taj nema gotovu priču nego je u zajednici svakodnevno stvara, gledajući trezvenim očima na sebe i odnose među ljudima, nespreman i nepodban za ulogu materijala obrade, vabljenja i pripitomljavanja. Rado čitam te novinare. Oni su u ovoj halabuci još rijetki. Trude se da naspram velikim idejama o budućnosti (što stalno izmiče) tako reći »odmah i sada« na dnevni red dodu odlagani imperativi što izviru iz svijeta ljudskoga života, a koji nikada nisu došli na dnevni red velikih konstruktora »velike historije«.

— Može li se, i kako, o reformi SKJ i političkom pluralizmu, kao hit-temama, govoriti filozofski?

— Od početka je pitanje pluralizma pogrešno postavljeno. Kao da je riječ o pitanju koje izvorno pripada konstituciji Saveza komunista, te je stoga riječ o tome da se s obzirom na odnos snaga, a to je jedini odnos kojega poznajemo, odlučimo za pluralizam ili protiv njega. Međutim, to pitanje izvorno pripada čovjeku i konstituciji zajednice. Na to ukazuje ukupna teorija, od prirodno-pravne do Marksovih stranica i zorno predočuje da čovjeku, tome nesavršenome biću potreba, izvorno pripada pluralizam oblika života i načina stvaralaštva. Dakle, politika ne smije biti ona koja unaprijed odlučuje o tome kako će se živjeti i kakve će sve forme zadobiti ljudski život. Jer legitimacija raspravi o pluralizmu, u bitnome smislu, ne stize iz Komteta, niti je glas naroda, prirodni praksom ideologije, posljednje utemeljenje raspravi. Legitimaciju čine procesi ljudskoga roda, argumentacijska kompetentnost čovjeka i kritičkim radom ljudskog duha razvijene strukture uma kojima se monolitnost pokazuje neumnom.

Sudbina pluralizma

— Što, pak, to znači?

— To znači da, ako je doista taj svijet ljudskoga života izvor i poprište rečenih procesa osvješćavanja, onda je jasno da sistem, partija i institucije moraju biti stalno izazivane na argumentiranje. Dakle, ne, kako se javno ih prikriveno očekuje, da pluralistički svijet života prihvati ovu ili onu zgodnu sročenu formulu koja ga pacificira, kotonizira i umrtvljuje doš naproductivnije, stvaralačke, pluralističke njegove potencije. Zato je jedna od najprečih zadaća upravo osvješćavanje pozadinskoga horizonta tekućih rasprava o pluralizmu, a jedan od uvjeta potrebe takve rasprave podrazumijeva okupljanje kritične mase znanja, volje i kompetentnosti za rješavanje toga što je kao problem postavila. No, centralni komitet i ini komiteti nisu personalno formirani za rješavanje takvih problema. Dovoljno je probdjeti pred televizorom dok se prenose »povijesne sjednice«, pa da se vidi kako rečen tip argumentacije postaje izniman i incidentan s obzirom na vladajuću svijest u dvoran.

— Kakva je onda sudbina pluralizma u nas?

— Teško će se dospjeti do prirode pluralizma kao problema kojega treba rješavati, posebice ako se neke priče o partiji pripovijedaju u misaonim koordinatama stranim pola stoljeća. Tada je ona sebe legitimirala kao nositelje umne volje koja pravi društvo po liku ideje koju zastupa, a faktički prema svome liku. Ipak, proteklih se godina, naglašenim udjelom inteligencije, došlo do nekih odrednica doglednog mogućeg društva: pravna država, tržište, građanin, civilno društvo, sloboda da se misli što se hoće i da se kaže. Zato je pitanje: kakav to Savez komunista može imati značajna udjela u promicanju tih odrednica života? Tada na javu moraju izaći bitne ideološke obmane oko homogenizma i pluralizma.

— U čemu se one očituju?

— Zornom postaje nekompetentnost nemalog broja onih što nam žele kazati kakvu reformu SKJ mi trebamo. I uopće, to mi jest posebna priča. U društvu koje bi se htjelo dičiti demokracijom svatko će dobro promisliti prije nego što sebi uzme za pravu da kaže MI, da u svoje MI uvuče i mene i vas, ne pitajući nas da li smo suglasni, jer njemu baš i nije stalo do našega JA. Zamislite situaciju u kojoj bi svatko tko govori bio obvezan da traži pristanak drugih, na masivno MI nesvodljivih osoba. Mnoge naše govornice, što neupitno rabe »Mi«, naprosto bi ušutjele...

Davor MARIĆ